

Krizden on yıl sonra Asya kaplanları

sarkekspressi.com/2008/12/krizden-on-yil-sonra-asya-kaplanlari/

Altay Atlı

December 1, 2008

(Bu yazı ilk olarak 1 Aralık 2008 tarihli Referans gazetesinin DEİK Küresel ekinde yayınlanmıştır.)

Kriz... Bugünlerde hayatımıza iyice yerleşmiş bir kelime bu. Krizle yatıp krizle kalkıyoruz ve sanırım hayatımız da böyle geçecek, çünkü küreselleşen ekonomide dünyanın bir köşesinde oluşan sıkıntılar dünyanın tümünü etkileyebiliyor; ufacık bir fiskeyle tüm domino taşları yıkılıyor. Bugün yaşadığımız sıkıntıların temelinde ABD’de patlak veren ipotekli konut kredileri krizi var. Yaklaşık on yıl önce ise Güneydoğu Asya kökenli bir mali kriz yüzünden tüm dünyayla beraber bizler de sarsılmıştık.

O günlere dönecek olursak, kriz öncesinde Asya’nın baş döndürücü bir ekonomik performans sergilediğini görüyoruz. Dünya Bankası’nın 1993 tarihli bir raporunda ‘Doğu Asya Mucizesi’ olarak nitelendirdiği bu süreç içerisinde, 1960’ların ortasından krize kadar olan yaklaşık 30 yıllık dönemde ‘Asya Kaplanları’ olarak nitelendirdiğimiz ve bugün büyük bir kısmı ASEAN’i (Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü) oluşturan Tayland, Endonezya, Malezya, Singapur, Kore ve Tayvan gibi ülkeler, kesintisiz olarak yılda ortalama yüzde 7-8’lik büyüme oranları yakalamışlar ve ekonomilerinin büyüklüğünü her on yılda bir ikiye katlamışlardı. Dünyanın büyük ekonomik güçlerinin çıkış yaptıkları dönemlere bakarsak, 19. yüzyılda ABD’nin ekonomisini ancak 47 yılda iki katı büyüklüğe ulaştırabildiğini, İngiltere’nin ise Sanayi Devrimi’nden sonra bu başarıyı 58 yılda yakalayabildiğini görüyoruz.

Kriz öncesinde Asya gerçekten kaplan gibiydi ve bu büyük potansiyel tüm dünyadan yatırımcıların iştahını kabartıyor, bölge ülkelerine küresel finans piyasalarından yılda ortalama 50 milyar dolar akıyor ve çok uluslu şirketlerden yine milyarlarca dolarlık doğrudan yatırım geliyordu. Ancak küresel sermaye ile Asya ülkelerinin cicim ayları çabuk sona erdi. Ülkelere para girdikçe fiyatlar yükselmiş ve bu ülkelerden ihracat yapmak cazibesini yitirdikçe de yatırımlar reel sektörden uzaklaşıp gayrimenkul ve finans gibi daha spekülasyon alanlarına yönelmişti. Dolayısıyla ülkelerin para birimleri üzerindeki baskılar da artmaya başlamıştı.

Sonra ne olduysa oldu ve kükreyen kaplan birden süt dökmüş kedi haline geliverdi. 2 Temmuz 1997 tarihinde Tayland Merkez Bankası, o güne kadar dolara “peg” edilmiş olan Tayland Baht’ını serbest bıraktığını açıkladı. Merkez Bankası, artan baskılar karşısında önce döviz rezervlerini kullanarak Baht’ı korumaya çalışmış, ancak bu bir işe yaramadığı gibi döviz rezervleri de birkaç hafta içerisinde erimişti. Sonuç olarak Baht, dolar karşısında yüzde 20 oranında devalüe edilerek, dalgalı kura geçildi. İşte o gün, Asya’da tarihin durduğu an oldu. Devalüasyon, istenen sonuçları vermediği gibi Tayland ekonomisini krize sürükledi ve Baht’ın değeri altı ay içerisinde yüzde 50 oranında azaldı. Domino etkisi nedeniyle başta Malezya, Endonezya ve Güney Kore olmak üzere tüm bölge ülkeleri krizden ciddi bir şekilde etkilendi. Bu ülkelerin para birimleri büyük düşüşler yaşadı, borsalar

çöktü, şirketler iflas etti ve milyonlarca insan yoksulluk sınırının iyice altına itiliverdi. Daha önce belirttiğimiz gibi 1990'ların başında bölge ülkelerine dışarıdan her yıl 50 milyar dolarlık para akışı olurken, krizden sonraki iki yıl içerisinde 230 milyar dolarlık bir sermaye kaçıışı gerçekleşti. 1998 yılında, ASEAN ülkelerinin toplam GSYİH'si sadece bir yıl içerisinde yüzde 32 oranında küçüldü. Asya ülkeleri krizden önemli dersler çıkardılar. İlerleyen yıllarda tüm ülkeler ciddi bir reform sürecine girdiler ve her ülke aynı performansı yakalayamasa da toparlanmaya, yapısal sorunlarını gidermeye ve küresel hareketlere karşı daha dayanıklı bir finansal altyapı oluşturmaya başladılar. Sonuç olarak kaçan sermaye dönmeye başladı, GSYİH oranları tekrar yükseldi, negatiften pozitifte geçti.

Aradan geçen on yıla baktığımızda, krizden çıkan Asya ülkelerinin gerçekleştirdikleri ve gerçekleştirmekte oldukları reformların, bu tür küresel krizlere karşı tüm ulusal ekonomilerin kendilerini daha korunaklı hale getirebilmeleri için ipuçları içerdiklerini görüyoruz. Asya ülkelerinin gerçekleştirdikleri reformları üç başlık altında inceleyebiliriz.

Bunlardan birincisi, finansal sektör alanında gerçekleştirilen reformlar. Asya Krizi'nin en büyük sebeplerinden biri küreselleşmenin getirdiği sermayeye karşılık, söz konusu ülkelerin finansal sektörlerinin bu akışları kaldıracak ve etkin bir şekilde yönlendirecek yapıda ve olgunlukta olmamalarıydı. Bu doğrultuda, denetleme ve düzenleme mekanizmaları oluşturuldu, muhasebe standartları geliştirildi, bankacılık alanında bir temizlik yapılarak sektör daha sağlıklı bir hale getirildi ve bankaların her önüne gelene istedikleri kadar kredi açmaları engellendi. Diğer yandan bölgede finansal entegrasyon geliştirilerek, olası krizlere karşı önlem amacıyla ülkeler arasında işbirliğine gidildi. Bu işbirliğine örnek olarak, ASEAN çerçevesinde diyalogun artırılmasını, Chiang Mai İnisyatifi ile ülkelerin döviz rezervlerini birleştirerek kısa vadeli likidite sorunlarına karşı müşterek hareket etme girişimlerini ve bölgesel sermaye piyasalarına derinlik kazandırılması için devreye sokulan müşterek teşebbüsleri gösterebiliriz.

İkinci olarak, Asya ülkeleri makroekonomik yapılarını kuvvetlendirdiler. Bu çerçevede öncelikle döviz kurları daha esnek hale getirildi ve küresel dalgalanmalar ile şoklara karşı daha dayanıklı olmaları sağlandı. Diğer yandan döviz rezervlerinin de yüksek oranlarda tutulmasına özen gösterilmeye başlandı.

Üçüncü olarak ise, gerek ekonomi politikalarında gerekse finans piyasalarında şeffaflık sağlandı. Bu sayede ekonomideki aktörlerin karşı karşıya oldukları belirsizlikler giderilerek, kararların daha sağlıklı bir şekilde alınabilmesi için gerekli ortam oluşturulmuş oldu.

Asya Krizi sırasında en çok eleştirilen kurumlardan birisi Uluslararası Para Fonu (IMF) olmuştu. Kriz sırasındaki politikaları ciddi şekilde eleştirilen IMF'nin bu krizle mücadelede neden başarısız olduğunu incelemek günümüz için de büyük önem taşıyor.

Her ne kadar Asya ülkeleri reformlar yapmışlar ve kendilerini krize karşı daha dayanıklı hale getirmişlerse, küresel finans mimarisinden kaynaklanan sistemik kriz riski daima söz konusu olacaktır. Küresel finansın en önemli kurumu olan IMF'nin hatalarından ne kadar ders aldığı da bu açıdan tüm dünya için önemli..

IMF'nin Asya Krizi'ndeki başarısızlığının en büyük sebebi dayattığı neoliberal politikaları. Ülkelerin sermaye piyasalarının bir anda dışarıya tamamen açılmasını istemek bir hataydı. Böyle bir açılma kuvvetli bir mali yapı söz konusu olduğu durumlarda tabii ki fayda

sağlayabilir. Ancak zayıf bir mali yapıda, dönüşümünü henüz tamamlamamış bir mali yapıda, sermaye piyasalarının dışarıya açılması, söz konusu yapıların kaldıramayacağı bir yük getirecektir. Nitekim Asya Krizi'nde sermaye piyasalarındaki çöküş de bu sebepten dolayı oldu.

İkincisi ise IMF programlarını hazırlayan ekonomistlerin neoklasik ekonomi ilkelerine olan körü körüne bağlılığıydı. Neoklasik yaklaşımda ekonomi tam anlamıyla bir pozitif bilim olarak görülür ve ekonomik sorulara matematik formülleriyle net cevaplar getirilebileceğine inanılır. Söz konusu ekonomik soruların içinde buldukları coğrafi, tarihsel, kültürel çerçeve ile olan etkileşimleri gözardı edilir. IMF'nin neoklasik ekonomistleri de Asya Krizi'nde ülkelere standart paketler, yani aynı sorunları yaşayan her ülkeye uyarlanabileceğini düşündükleri çözüm önerileri getirdiler. Halbuki başka zamanda, başka coğrafyalarda başarılı olan çözümler, Asya'da hüsrana uğradı.

IMF, krizden ne kadar ders çıkardı? Bu soruyu cevaplandırmak şimdilik güç. Ancak IMF yöneticileri, derslerini aldıklarını söylüyorlar. Mayıs 2007'de yaptığı bir konuşmada IMF'nin Asya-Pasifik Departmanı Direktörü David Burton, krizin IMF'de bir takım değişikliklere yol açtığını söyledi ve artık IMF'nin mevcut makroekonomik analizlerinin yanısıra finansal sektörleri de daha yakından inceleyerek zayıflıkları tespit ettiğini, sadece ülke bazında değil bölgesel ve çok taraflı analizlere de ağırlık verdiğini, krizleri önlemek amacıyla kullandıkları finansman araçlarını geliştirdiklerini, ülkeler için program hazırlarken söz konusu ülkenin özelliklerini ve önceliklerini göz önünde bulundurdıklarını ve IMF'nin kurumsal yapısında da reformlara gidilerek bu yapının küresel ekonominin gerçeklerini daha iyi yansıtır bir hale getirilmesi için çaba sarfettiklerini bildirdi.

Küresel bir kriz yaşadığımız şu günlerde, IMF'nin on yıl öncesine göre krize karşı daha hazırlıklı ve Asya ülkelerinin ekonomilerinin de daha dayanıklı ve altyapılarının sağlıklı olduğunu görüyoruz. Ancak Asya Krizi'nde on yıl sonra bugün bölgenin durumunu değerlendirirken, o dönemden bu yana bölgesel bir güç olarak etkisini iyice artırmış olan Çin'i de değerlendirmeye katmamız gerekiyor. Çin, Asya Krizi'nden çok fazla etkilenmemişti. Bunun başlıca sebebi, Çin ekonomisinin dışı bugünkü kadar açık olmaması ve sermaye hareketlerinde çok ciddi kısıtlamalar bulunmasıydı. İkinci bir sebe ise, Çin'e dışarıdan gelen paranın spekülasyon değil, tersine üretime dönüşen doğrudan yabancı yatırım şeklinde olmasıydı.

Bugün de Çin, aradan geçen on yıl içerisinde yaptığı liberal reformlara rağmen diğer Asya ülkelerine nazaran krize karşı daha dayanıklı durumda. Asia Times'ın Çin editörü Wu Zhong, bugün serbest piyasalarda yaşanan sıkıntıların, Çin hükümetinin döviz kuru liberalizasyonu ve finansal piyasaların açılımında uyguladığı kademeli ve temkinli yaklaşımın doğruluğunu ispatladığını ifade ediyor. Bugün birçok ekonomist Wu'nun bu görüşünü paylaşıyor. Hatta Çin kökenli Amerikalı ekonomist Steven Cheung daha da ileri giderek, Çin'in 'insanlık tarihinin bugüne kadarki en başarılı sistemini kurmuş olduğunu' ifade ediyor.

Çin hükümeti, piyasa ile devlet kontrolü arasındaki dengeyi korumaya çalışırsa, diğer Asya ülkelerinde de bugün on yıl öncesine göre daha olumlu bir hava var. Ancak önemli olan bu havanın sürdürülebilirliği. Bu ülkelerde reformlara devam edilmesi ve 'nasıl olsa

krizden çıktık, tekrar yüksek büyüme oranlarına ulaştık' diyerek rehavete kapılmadan uygulamalara devam edilmesi önem kazanıyor.

Asya Krizi'nden en çok etkilenen ülkelere bakacak olursak, bu ülkelerin tamamında olumlu bir ortam oluştuğunu ancak yapacak işlerin henüz bitmediğini görüyoruz. Örneğin, Endonezya'ya yabancı sermaye geri döndü ve bir yandan 2003'e kadar yaşanan sermaye kaçıışından sonra doğrudan yatırımlar tekrar artmaya başlarken diğer yandan da Cakarta Borsası 2006 ve 2007 yıllarında dünyanın en yüksek performansa sahip üç borsasından birisi oldu. Endonezya'nın borçlarının GSYİH'ye oranı ise hızla düşüyor, döviz rezervleri de 50 milyar doların üzerine çıkmış durumda. Özellikle vergi ve gümrük alanlarında yapılan reformlarla büyük başarı sağlandı ve piyasa denetlemesi de daha kuvvetli bir hale getirildi. Mart 2007'de yürürlüğe giren yeni Yatırım Kanunu ile gerek yerli, gerekse yabancı yatırım için daha sağlıklı koşullar yaratıldı. Ancak diğer yandan mevzuat alanında gerekli iyileştirmeler henüz tamamlanmamış durumda, özelleştirmeler yeterince verimli olarak yapılamıyor ve banka dışı finans sektöründe ise ciddi sorunlar devam ediyor.

Tayland, krizden en çabuk toparlanan ülkelere birisi oldu ve 2002-2004 döneminde Asya'nın en yüksek ekonomik performansa sahip ülkelerinden birisi olarak dikkat çekti. Bu başarının ardında Tayland'ın güçlü ihracatı vardı. Ancak önce 2004'teki tsunami felaketinin veditiği hasar, sonra da 2006'daki askeri darbe nedeniyle Tayland ekonomisi tekrar zor bir döneme girdi. Bu dönemdeki belirsizlik, yatırımları da olumsuz yönde etkiledi. Bir yandan siyasi sıkıntılar, diğer yandan da giderek artan bölgesel eşitsizlikler ekonomiyi tehdit etmeye devam ediyor.

Malezya da Tayland gibi güçlü ihracat sayesinde krizden sıyrılan bir ülke oldu. Diğer yandan Malezya hükümeti, o döneme kadar Amerikan dolarına peg edilmiş olan Ringgit'i 2005 yılında serbest bıraktı. Her ne kadar bu durum ithalat fiyatlarını aşağıya çekmişse de 2007 yılı itibariyle enflasyonist etkiler kendisini göstermeye başladı. Malezya'nın ekonomi politikalarında borçların düşük seviyede tutulmasına ve döviz rezervlerinin yeterince yüksek olmasına öncelik veriliyor ve bu da krizlere karşı bir koruma kalkanı oluşturuyor.

Asya Krizi, Güney Kore'nin yüksek borçlanmaya dayalı ve finansal sektörü çok da disiplin altına alınmamış olan kalkınma planının ölüm ilanı olmuştu. Bu zayıflıkları gidermek için yapılan reformlar, yüksek tüketici harcamaları ve ihracat artışı ile birleşince Kore çabuk toparlandı. Bununla birlikte Kore ile birlikte birçok Asya ülkesinin, ihracatlarını kuvvetli tutmak için, yüksek teknoloji ürünleri gibi belirli birkaç kaleme olan bağımlılıklarını kırmaya ve ihracata yönelik sektörlerini çeşitlendirmeye gittiklerini görüyoruz. Örneğin Singapur, bugün bölgenin bir yüksek teknoloji ve finans merkezi. Ancak bununla yetinmiyor ve ilaç endüstrisine ağırlık vererek bu alanda da bir merkez olmaya çalışıyor. Bu sayede belirli bir alanda ihracatı vuracak bir krizin meydana gelmesi durumunda oluşacak zararlar diğer alanlardaki ihracat sayesinde kısmen de olsa telafi edilebilecek.

Küresel bir dünyada finansal krizlere karşı bir ülkenin kendisini tamamiyle koruyabilmesi imkansız. Sistemik kriz riski, yani küresel yapıdan kaynaklanan risk daima mevcut olacak. Önemli olan ülke ekonomilerini yönetenlerin bu riskleri doğru ölçümleyerek, asgariye indirecek önlemleri almaları. Bunun için de öncelikle benzer etkenlerin, farklı ülkelerde farklı

sonuçlara yol açabileceğini, ancak farklı ülkelerdeki deneyimlerden iyi bir Şekilde analiz edilmeleri halinde çok önemli dersler çıkartılabileceğini görmek gerekiyor. Sanırım en faydalı dersleri ıkartabileceğimiz deneyimlerin başında da Asya Kaplanları geliyor.